

Талабаларнинг Ўзаро Муносабатларида Инсонпарварлик Ва Байналмилал Тарбия Механизмларини Такомиллаштириш Технологияси

Исроилова Дилрабо¹

Аннотация: Ушбу мақолада талабаларнинг ўзаро муносабатларида инсонпарварлик ва байналмилал тарбияни такомиллаштириш технологияси ёритиб берилган. Мақоланинг асосий мақсади инсонпарварлик ва миллатлараро тотувлик тушунчаларини талабаларга сингдириш омилларидан иборат.

Калит сўзлар: глобаллашув, турли миллат ва элат вакиллари, инсонпарварлаштириш, педагогик жараёни, когнитив, маънавий ва фаол салоҳият, инсонпарварлик, конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари, бағрикенглик, миллатлараро фуқаролараро ҳамжиҳатлик ва тотувликни мустаҳкамлаш.

Маълумки, бугунги кунда глобаллашув ҳодисаси турли миллат ва элат вакилларининг бир-бирига яқинлашув жараёни билан ҳам изоҳланади. Бу айниқса, ёшлар қатлами, хусусан талабалар билан боғлиқ муносабатларда фаол намоён бўлади. Турли миллат ёшларининг билим олиш мақсадида бирлашиши, бир-бири билан фаол мулоқотга кириши улардан муайян ижтимоий-маданий малакаларни талаб қилади. Кейинги пайтларда халқаро ташкилотлар томонидан барча халқлар учун консенсусга асосланган, ўзаро мулоқот маданиятига таянувчи ёндашувларни фаол тадбиқ этишга долзарб масала сифатида эътибор қаратилмоқда.

Ҳозирги замонда, моддий бойликларга интилиш даврининг ўзига хос хусусияти маънавиятнинг таназзулга юз тутиши, юксак ахлоқийлик, олий ғояларнинг қадрсизланишига сабаб бўлмоқда. Одам руҳий камбағал бўлиб қолди. Унинг ташвишлари кўпроқ шахсий фаровонликка қаратилган. Шу орада замонавий ўқитиш усуллари яхлит таълим жараёнини ўқитиш тизимидан сиқиб чиқарди. Ахлоқий ва маънавий шахсни шакллантириш каби ўқитиш мақсадлари режада мавжуд бўлса-да, улар фақат кўшимча эди. Энди эса, маънавият, одоб-ахлоқ, инсонпарварлик, шахс камолоти тизимларини излаш йўлида таълим соҳасини янгилаш зарурлиги сезилмоқда.

Инсонпарварлик - бу шахснинг сифати бўлиб, унинг ахлоқий ва психологик хусусиятларининг йиғиндиси бўлиб, инсонга энг олий қадрият сифатида онгли ва эмпатик муносабатни ифодалайди. Инсонпарварлик нуқтаи назаридан таълимнинг якуний мақсади ҳар бир шахснинг тўлақонли фаолият, билим ва мулоқот субъектига, яъни бу дунёда содир бўлаётган воқеалар учун жавобгар, ёрқин, мустақил мавжудотга айланиши мумкинлигидир. Ҳозирги вақтда таълимни инсонпарварлаштириш таълим тизимини ривожлантиришнинг замонавий ижтимоий тенденцияларини акс эттирувчи энг муҳим ижтимоий-педагогик тамойил сифатида қаралмоқда. Бу ҳолда таълимнинг асосий маъноси шахсни ривожлантириш, унинг когнитив, маънавий ва фаол салоҳиятини фаоллаштиришга айланади. Таълимни умумлаштирилган маънода инсонпарварлаштиришни педагогик жараён субъектлари ўртасидаги муносабатларни бир-бирининг шахсига ўзаро ҳурмат қилиш асосида қуриш сифатида тавсифлаш мумкин. Шу билан бирга, педагогик жараённинг моҳияти ижтимоий тажрибани шахсий тажрибага мақсадли айлантиришга эришишга айланади. Инсонпарварлик тамойили педагогик жараён иштирокчилари, ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасида алоқалар ўрнатилишини белгилайди. У шахснинг умумий маданий, ижтимоий, ахлоқий ва касбий ривожланишининг бирлигини

¹ Ўзбекистон Миллий университети таянч докторанти

назарда тутади. Бу жараён ўқувчи таълим субекти сифатида намоён бўлганда энг яхши хусусият касб этади.

Бугунги кунда мамлакатимизнинг турли ҳудудларида 130 дан ортиқ миллат ва элат вакиллари юртдошларимиз билан бир оила фарзандларидек аҳил ва иноқ яшаб келишмоқда. Улар умумий уйимиз - жонажон Ўзбекистонимиз равнақи йўлида бирлашиб, барча соҳа ва тармоқларда фидокорона меҳнат қилмоқда, ривожланган бозор иқтисодиёти ва кучли фуқаролик жамиятига асосланган ҳуқуқий демократик давлат қуришга муносиб ҳисса қўшмоқда. Ҳозирги кунда бағрикенглик, инсонпарварлик маданиятини ривожлантириш, миллатлараро, фуқаролараро ҳамжиҳатлик ва тотувликни мустаҳкамлаш, ёш авлодни шу руҳда ва шу асосда, Ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялаш давлатимиз сиёсатининг муҳим устувор йўналишларидан бирига айланиб келмоқда.

Юртимизда ҳукм сураётган миллий ва умуминсоний қадриятлар уйғунлигини келгусида янги босқичга кўтариш учун хурматли президентимиз олдимизга қуйидаги максадларни қўймоқда:

- жамиятда фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини, уларнинг жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъий назар, қонун олдидаги тенглигини таъминлашга қаратилган тизимли ва изчил фаолиятни самарали ташкил этиш;
- миллатлараро муносабатлар соҳасида тизимли асосда илмий, жумладан, ижтимоий тадқиқотлар олиб бориш, шунингдек, мазкур йўналишдаги жараёнлар ривожининг муттасил мониторингини йўлга қўйиш; - миллатлараро муносабатлар соҳасида илмий мақолалар, китоблар, илмий-тадқиқот материалларини тайёрлаш ишларини кучайтириш;
- етакчи маҳаллий ва хорижий олимлар, экспертлар ва мутахассислар иштирокида ўтказилаётган миллатлараро муносабатлар соҳасида илмий-назарий ва илмий-амалий конференциялар, анжуманлар, семинарлар, давра суҳбатлари, маърузалар ва бошқа тадбирларнинг самарасини ошириш;
- миллатлараро муносабатлар соҳасидаги муаммоларни ўрганиш ва уларни ҳал этишда хорижий тажрибани таҳлил қилиш ҳамда Ўзбекистон шароитида ана шу тажрибадан фойдаланиш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш;
- жамиятда кўп миллатли катта оила ҳис-туйғусини, мамлакатимизда яшаётган турли миллат ва элат вакиллари ўртасида дўстлик ва тотувликни янада мустаҳкамлаш, ёш авлодни Ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялаш, фуқароларнинг тенг ҳуқуқчилигини ва уларнинг конституциявий ҳуқуқ, эркинликларини таъминлаш.

Бу каби вазифаларни амалга оширишда биз педагоглар учун ҳам ўз йўналишимиз доирасида касбимизга маъсулият ҳиссини юклатиб келмоқда. Биз педагоглар доимо таълим-тарбия жараёнини бошқарувчи асосий куч эканмиз бу жараённинг қандай вужудга келганига, бу жараёнда бизга юклатилган муҳим вазифаларни унутмаслигимиз лозим. “Инсонпарварлик педагогика”си замонавий тарбия назарияси ва амалиётида асосий йўналишлардан бири ҳисобланади. Инсонпарварлик педагогика йўналиши сифатида ХХ асрнинг 50-йиллари охири-60-йилларининг бошларида АҚШда пайдо бўлган. Инсонпарварлик педагогикасининг фалсафий-ғоявий йўналганлиги педоцентризм ғояларига яқин. Педоцентризм - тарбиявий концепсия бўлиб, оиланинг қизиқишлари фақат болага қаратилади. Инсонпарварлик педагогикаси эса янги тарбиялаш ва “прогрессивизм” педоцентризми ғояларига яқинроқ. Педагог мутахассислардан у болани қандай бўлса, шундайлигича қабул қилишни, унинг сезгиси ва эҳтиёжларини ҳис этишни талаб этади. Ривожланган давлатлардан бири бўлган АҚШда эса у бошланғич, ўрта ва олий мактабда ўқув курсларининг мазмунига ва қурилишига таъсир кўрсатади бу эса ўқиш сифатини яхши бўлиши олиб келди.

Инсонпарварлик деганда инсон инсонга душман эмас, балки дўстлиги ва хайрихоҳлик демакдир. Бу қўшингизга ёрдам бериш, уни муаммолар ва қийинчиликлардан ҳимоя қилиш истаги. Гуманизм, шунингдек, инсон атрофидаги одамларга сабр-тоқат кўрсатиши бағрикенглик тушунчаси билан чамбарчас боғлиқ. Инсонпарварлик барча одамларнинг тенг ҳуқуқчилигини, уларнинг фикр ва ҳис-туйғуларини эркин ифода этишни тарғиб қилади ва

шунингдек уларни тери рангига ёки динига қараб ҳукм қилмайди. Инсонпарвар инсон фақат ўз ақл-идроки ва ижтимоий меъёрлари асосида бошқариладиган ҳайвон инстинктлари йўлига эргашмайди.

Замонавий давр инсонпарварлик ғоясига ўзига хос тузатишлар киритди. Иқтисодий беқарорлик, халқлар ўртасида жиддий низоларга олиб келадиган миллатчиликнинг авж олиши, аҳолининг муҳим қисмининг турмуш даражасининг пастлиги инсониятнинг, бутун халқларнинг ва ҳар бир алоҳида шахснинг омон қолиш муаммосини келтириб чиқаради. Ахлоқий кадриятларда сезиларли ўзгаришлар рўй бермоқда - коллективизм, жамоат манфаати учун ғамхўрлик тобора кўпроқ худбинлик билан алмаштирилмоқда. Ёш авлоднинг билим даражаси пасайиб бормоқда. Ғарбнинг "оммавий" маданиятининг кучли хужуми одамларнинг маънавий саломатлигига жиддий зарар етказди. Буларнинг барчаси, истисносиз, инсонпарварлик тарбияси - ёш авлодни инсоният тарихи олдида ўз халқи ва ўз тақдири учун масъулиятни англаган ҳолда тарбиялаш муаммосини долзарблаштиради.

Инсонпарварликда барча белгилар бир-бири билан шундай боғланганки, улардан камида биттасини амалга ошириш учун реал шарт-шароитларнинг йўқлиги ушбу ахлоқий ҳодисанинг бутун яхлитлигини бузади ва муқаррар равишда инсонийликнинг бузилган, қарама-қарши шаклда намоён бўлишига олиб келади. Шундай қилиб, инсон фаровонлигига ғамхўрлик қилиш инсонпарварликдир. Аммо, агар маълум бир шахснинг фаровонлиги унинг кадр-қимматини камситиш, бошқа одамларнинг кадр-қимматига зарар етказиш ҳисобига яратилган бўлса, хатти-ҳаракатлар ғайриинсоний бўлиб қолади.

Яхши ўқитувчилар ҳар доим ўқувчиларнинг дарсда муваффақият қозонишларига ёрдам бериш учун ўз усулларини яхшилаш йўллари излайдилар. Турли хил ўқитиш назариялари ва усуллари ўқитувчиларга талабалар билан уларнинг таълим услублари ва қобилиятлари асосида мулоқот қилишларига ёрдам беради. Талабаларга йўналтирилган ўқитиш стратегиялари кўпинча ўқувчиларга яхшироқ ўрганиш ва ўсишга ёрдам беришда катта муваффақиятларга эришади. Ўқувчига йўналтирилган ёндашувлар ўқувчини таълим муҳитида улар таълимнинг марказида бўлишини таъминлашга ёрдам беради ва ўз билимларини назорат қилади.

Талабага йўналтирилган таълим ғояси ҳаракатдаги инсонпарварлик тамойилининг намунасидир. Ҳозирги ва интилувчан ўқитувчилар ўқувчиларга йўналтирилган таълим ва ўз синфларида қўлланилиши мумкин бўлган бошқа гуманистик ёндашувларни ўрганишдан фойда олишлари мумкин. Ушбу ёндашувлар талабаларга ҳақиқатан ҳам ўрганиш ва академик муваффақиятга эришиш учун жуда муҳим бўлиши мумкин.

Таълимдаги ушбу тамойилнинг илдизлари гуманистик психологияга асосланган бўлиб, асосий тушунчалар болаларнинг табиатан яхши эканлиги ва таълим "бутун" болани ўқитишнинг барқарор усулларига қаратилиши керак деган ғояга асосланган. Бу назария шуни таъкидлайдики, талаба қандай ўрганиш бўйича доминантдир ва улар яхши ўрганишлари учун уларнинг барча эҳтиёжлари қондирилиши керак. Гуманистик назария ёндашуви таълимнинг бир қисми сифатида ижтимоий кўникмалар, ҳис-туйғулар, ақл, бадий маҳорат, амалий кўникмалар ва бошқаларни ўз ичига олади.

Хулоса қилиб айтганда, ҳозирги замонда ирқчилик, этник камситиш, ногирон фуқароларга нисбатан камситишнинг ҳозирги босқичида таълимнинг мақсади ўқувчиларнинг билим ва тушунчадан фаол фаолиятга ўтишини педагогик жиҳатдан осонлаштириш бўлиши керак: маданиятлар тенглигини тушунишдан муаммони ҳал қилишга қаратилган фаолиятга. мавжуд маданий можаролар, маданий камситиш, маданий тажовуз ва маданий вандализмни минималлаштириш. Бу турли даражадаги таълим дастурларига турли этник, ирқий, ижтимоий, диний, гендер ва бошқа гуруҳларнинг маданиятларини киритишни ўз ичига олади. Шу муносабат билан инсонпарварлик дунёқараши, инсонпарварлик каби тушунчаларнинг моҳиятини долзарблаштириш алоҳида аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Каримов И.А. Юксак Маънавият –енгилмас куч. –Т..Маънавият. 2008.
2. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. – Т.: Адолат, 2017. – Б. 22.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28-январдаги 60-сон —“2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисидаги Фармони” Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 29.01.2022 й., 06/22/60/0082-сон, 18.03.2022 й., 06/22/89/0227-сон, 21.04.2022 й., 06/22/113/0330-сон
4. Абдуллаева Ш.А. Общая педагогика. –Т.:Ўқитувчи , 2017 г
5. Вохидов Р, Махмудов М. Имон қалб гавҳари. Тошкент,: Маънавият, 1999. – 200 б
6. Қурбонова Д.А. Инглиз тили дарсларида ўқувчиларда маданиятлараро бағрикенглик компетенциясини шакллантириш усуллари, методлари, механизмлари // Филология ва тил ўқитиш методикасининг долзарб муаммолари ва истиқболлари: Республика миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари. 2021 йил 21-22 май. – Жиззах, 2021. – Б. 601-603
7. Худойкулов Х.Ж. Педагогика ва Психология. –Т.: Дизайн Пресс, 2011 й
8. Худойкулов Х.Ж. Педагогик маҳорат . –Т. Наврўз, 2011.
9. Худойкулов Х.Ж. Ўзбекнинг ғурури- унинг одобида. Тошкент.Дизайн Пресс, 2007.150 б
10. Юсупов Э., Исмоилов Х. Инсон баркамоллиги. –Тошкент: Юлдузча, 1990.- 250 б

